

Голові спеціалізованої вченої ради Д 14.052.03
Державного університету “Житомирська політехніка”
доктору наук з державного управління,
доктору економічних наук, професору
Свірко Світлані Володимирівні

ВІДГУК

офіційного опонента доктора наук з державного управління, професора, завідувачки кафедри публічного адміністрування Міжрегіональної Академії управління персоналом Семенець-Орлової Інни Андріївни на дисертацію Бобось Марії Леонідівни на тему “Механізми державного управління у сфері соціального захисту вразливих груп населення в умовах воєнного стану в Україні”, подану до захисту у спеціалізовану вчену раду Д 14.052.03 Державного університету “Житомирська політехніка” на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 – механізми державного управління

Актуальність теми дослідження та суспільно-управлінський контекст

Дисертаційна робота М. Бобось присвячена одній з найбільш складних і актуальних проблем вітчизняної науки державного управління – розвитку механізмів соціального захисту вразливих груп населення в умовах воєнного стану в Україні. Актуальність теми є беззаперечною. Повномасштабна війна радикально змінила профіль соціальних ризиків в Україні, зумовила масові внутрішні переміщення, втрату житла, доходів, працездатності, загострила психосоціальні проблеми та зумовила збільшення кількості домогосподарств, які одночасно стикаються з кількома формами вразливості. За таких умов соціальний захист уже не може розглядатися лише як сфера розподілу допомоги. Він фактично перетворюється на частину критично важливої публічної інфраструктури, від якої залежить стабільність громад, довіра до держави та мінімізація вторинних соціальних наслідків війни.

Дисертантка переконливо показує, що головна проблема полягає не лише в обсягах ресурсів, а в підвищенні рівня дієвості механізмів державного управління. Йдеться про те, яким чином організовано прийом звернень; хто і за якими правилами ухвалює рішення; як відбувається перевірка обставин; чи поєднуються грошові виплати із соціальними послугами; як забезпечуються строки реагування; як держава контролює результат наданої підтримки. Саме такий підхід переводить тему з

площини загальної соціальної проблематики у сферу науки державного управління і робить її особливо ваговою для сучасного наукового дискурсу.

Не менш істотною є й євроінтеграційна складова роботи. У дисертації переконливо обґрунтовано, що розвиток системи соціального захисту в Україні має відбуватися у логіці зближення з міжнародними стандартами, де особлива увага приділяється не лише правовому проголошенню гарантій, а фактичній доступності сервісів, процедурній прозорості, недискримінаційності, підзвітності та міжвідомчій координації. Це надає дослідженню не лише національного, а й ширшого політико-управлінського значення.

Окремо підкреслю, що робота має високу актуальність і з огляду на територіальний вимір. В умовах війни соціальний захист функціонує у різних громадах за суттєво відмінних ресурсних, кадрових та безпекових умов. Саме тому на перший план виходить не просто наявність програм, а здатність держави вибудувати єдину, зрозумілу, процедурно керовану систему підтримки. Саме цю проблему дисертантка ставить у центр дослідження і розкриває з належною науковою глибиною.

Зв'язок роботи з науковими програмами, мета, завдання, об'єкт, предмет і загальна логіка дослідження

Мета дослідження сформульована чітко і коректно – теоретично обґрунтувати та розробити пропозиції щодо розвитку механізмів державного управління у сфері соціального захисту вразливих груп населення України в умовах воєнного стану. Поставлені завдання є логічними, взаємопов'язаними та повністю підпорядкованими досягненню цієї мети. Авторка послідовно рухається від уточнення сутності базових понять і аналізу нормативно-правової бази до характеристики сучасного стану системи, емпіричного вивчення вразливості домогосподарств, узагальнення міжнародного досвіду, розкриття ролі публічно-приватного партнерства, обґрунтування напрямів удосконалення механізмів державного управління та побудови концептуальної моделі.

Об'єкт і предмет дослідження визначено належним чином. Об'єктом є суспільні відносини у сфері формування та реалізації державної політики соціального захисту вразливих груп населення в умовах воєнного стану. Предметом виступають механізми державного управління у цій сфері. Таке визначення дозволяє зосередитися саме на управлінському аспекті проблеми і не розчинити її в ширшому контексті соціальної політики загалом.

Важливо, що логіка дослідження є цілісною. Дисертація не розпадається на окремі автономні блоки. Теоретичні положення першого розділу виступають підґрунтям для аналітики другого; результати діагностики системи логічно переходять у пропозиції третього розділу; а загальні висновки акумулюють результати всієї роботи без внутрішніх суперечностей. Саме ця композиційна цілісність є сильною стороною дисертації і свідчить про зрілий дослідницький задум.

Позитивно оцінюю й те, що авторка не перевантажує дослідницьку конструкцію другорядними відгалуженнями. У роботі чітко збережено фокус на чотирьох опорних механізмах державного управління, які проходять крізь усю дисертацію як єдина аналітична рамка. Це робить дослідження методологічно значимим.

Методологічні засади та наукова обґрунтованість одержаних результатів

Методологічна база дисертації справляє позитивне враження своєю цілісністю і відповідністю предмету дослідження. Авторка поєднує системний, інституційний, ризик-орієнтований, структурно-функціональний та історико-еволюційний підходи. Для тематики соціального захисту в умовах воєнного стану саме така комбінація є виправданою, оскільки дозволяє дослідити не лише нормативну оболонку системи, а й її фактичне функціонування, чутливість до ризиків, взаємодію суб'єктів та спроможність до адаптації.

У роботі використано комплекс методів: правовий аналіз для виявлення прогалин, колізій і процедурних обмежень чинного регулювання; структурно-функціональний аналіз для характеристики архітектури суб'єктів та логіки їхньої взаємодії; порівняльний аналіз для зіставлення українських механізмів з міжнародними моделями; соціологічні та статистичні методи для емпіричного дослідження профілів вразливості та бар'єрів доступу; кейс-стаді й контент-аналіз для вивчення кращих практик; абстрактно-логічний метод для узагальнення результатів і побудови концептуальної моделі.

Позитивно оцінюю те, що методологія в дисертації не лишається декларативною. Кожний метод виконує чітко визначену функцію і працює на досягнення мети дослідження. Саме завдяки цьому висновки дисертантки виглядають переконливими: вони не є суто теоретичними припущеннями, а впливають із поєднання нормативного аналізу, емпіричних даних, міжнародного порівняння та прикладного моделювання.

Важливою перевагою є і те, що авторка працює з широким колом джерел: Конституцією України, профільними законами і підзаконними актами, офіційною статистикою, емпіричними даними, науковими статтями, методологією авторського соціологічного опитування, кейсами та публічними консультаціями. Така джерельна база є достатньою для проведення самостійного дослідження кандидатського рівня і забезпечує високу ступінь обґрунтованості сформульованих висновків.

Наукова новизна та зміст авторського внеску

Наукова новизна дисертації має системний характер і полягає у переосмисленні соціального захисту вразливих груп населення крізь призму механізмів державного управління. Сильною стороною роботи є те, що авторка не обмежується загальною тезою про необхідність удосконалення системи, а пропонує власну аналітичну рамку, побудовану на чотирьох опорних механізмах: політико-правового врегулювання; інтегрованої інституційно-організаційної взаємодії; соціально орієнтованого фінансування; аналітико-оцінювального механізму соціальної якості.

До числа найбільш значущих результатів належить уточнення змісту категорії “механізми державного управління у сфері соціального захисту вразливих груп населення” як цілісної системи рішень, процедур, інструментів, ресурсів і взаємодій, що забезпечують трансформацію соціальних ризиків у керовані управлінські дії та вимірюваний результат. Це визначення має не лише теоретичне, а й прикладне значення, оскільки дозволяє перейти від опису окремих заходів до аналізу повного циклу управлінської дії.

Суттєвим науковим результатом є розроблена авторкою концептуальна модель формування цілеорієнтованої системи державного управління соціальним захистом вразливих груп населення. Її новизна полягає у тому, що центром управлінської уваги стає не ізольована категорія отримувача, а особа або домогосподарство з профілем комбінованої вразливості. Для сучасної системи соціального захисту це принципово, адже в умовах війни ризики накладаються один на один і потребують не розрізнених, а інтегрованих рішень.

Позитивно оцінюю й удосконалення у дисертації підходу до розвитку системи публічно-приватного партнерства. Авторка обґрунтовано розглядає його як повноцінну складову механізмів державного управління, а не як зовнішній додаток до них. Така позиція відповідає сучасній практиці, де значна частина соціальної підтримки реалізується у взаємодії держави, громад, громадського сектору та міжнародних партнерів.

Не менш важливим здобутком є розвиток структурно-детермінантного підходу до оцінювання соціальної вразливості домогосподарств. Авторка показує, що вразливість повинна аналізуватися на рівнях “особа – домогосподарство – громада – інституції”, а це створює підґрунтя для переходу до більш адресної, керованої та процедурно відтворюваної системи рішень. Усі зазначені результати мають виразний авторський характер і свідчать про самостійність проведеного дослідження.

Аналітичний огляд змісту розділів дисертації

Перший розділ дисертації формує теоретико-методологічний фундамент дослідження. У ньому розкрито сутність і місце соціального захисту в системі публічного управління, охарактеризовано структуру та підходи до класифікації вразливих груп, а також проаналізовано нормативно-правове забезпечення досліджуваної сфери. Сильним боком цього розділу є те, що авторка відразу пов’язує понятійний аналіз із практикою державного управління, показуючи, як різні дефініції впливають на критерії прийнятності, джерела фінансування, процедури доступу та підзвітність суб’єктів системи.

У другому розділі досліджено сучасний стан функціонування механізмів державного управління у сфері соціального захисту, проведено емпіричне дослідження вразливості домогосподарств, виявлено інституційні, інфраструктурні та процедурні обмеження системи, а також узагальнено міжнародні моделі соціального захисту. Особливо цінним є те, що авторка описує систему не як набір абстрактних норм, а як реальний управлінський процес з його вузловими точками – зверненням, підтвердженням обставин, ухваленням рішення та фактичним отриманням результату.

Третій розділ присвячено сучасним напрямам удосконалення механізмів державного управління. Тут розкрито потенціал публічно-приватного партнерства, обґрунтовано напрями адаптації чотирьох опорних механізмів і побудовано концептуальну модель цілеорієнтованої системи державного управління соціальним захистом вразливих груп населення. Позитивно оцінюю, що в цьому розділі авторка переходить від діагностики до проєктування, а запропоновані нею рішення мають чіткий інструментальний характер: подієвий запуск підтримки, єдиний сервісний маршрут, кейс-менеджмент, пакетне рішення для випадків комбінованої вразливості, соціальне замовлення, єдину електронну картку справи домогосподарства, моніторинг строків і систему показників результативності.

У цілому розділи дисертації внутрішньо узгоджені, а їх зміст відповідає поставленим завданням. Робота демонструє послідовний рух від теоретичного осмислення до прикладної моделі розвитку системи.

Оцінка емпіричної бази та доказовості результатів

Емпіричний блок дисертації є істотною перевагою роботи. Проведене опитування 1825 респондентів з підконтрольних уряду територій України дозволило авторці отримати реальну картину комбінованої соціальної вразливості домогосподарств. Для тематики соціального захисту в умовах війни така емпірична база має надзвичайно важливе значення.

Особливо вагомим є висновок про багатовимірність вразливості. Авторка показує, що значна частина респондентів має не один, а кілька статусів або ознак ризику; серед найпоширеніших чинників вразливості зафіксовано малозабезпеченість, безробіття, психотравму, втрату житла, внутрішнє переміщення, самотність батьківство та інші обставини. Саме така картина, на думку дисертантки, робить недостатнім традиційний статусно-категоріальний підхід і обґрунтовує необхідність переходу до профілю комбінованої вразливості. Використання статистичного аналізу, інтегральних показників і типологізації профілів вразливості свідчить про належний рівень методичної підготовки здобувачки. У поєднанні з офіційною статистикою, міжнародними аналітичними матеріалами та кейс-стаді це створює достатньо надійну доказову базу для сформульованих у дисертації положень.

Практичне значення, впровадження, апробація і публікаційна активність

Практичне значення дисертації є очевидним. Її результати можуть бути використані органами державної влади, органами місцевого самоврядування, соціальними службами, благодійними та громадськими організаціями, а також у підготовці фахівців з публічного управління. Особливо важливими видаються положення, спрямовані на стандартизацію процедур, поєднання виплат і послуг, маршрутизацію випадку, використання цифрових інструментів для контролю строків і результатів, а також залучення партнерів у єдиний контур підтримки.

Факти впровадження результатів дослідження у діяльність Київської міської ради, благодійного фонду “ОБЕРІГ”, добровольчого формування територіальної громади міста Києва та у освітній процес Національного університету біоресурсів та природокористування України переконливо засвідчують прикладну затребуваність роботи. Позитивно оцінюю і рівень апробації результатів. Основні положення дисертації були представлені на всеукраїнських та міжнародних науково-практичних заходах. Це свідчить про проходження результатами належної фахової дискусії та підсилює їх академічну легітимність.

Публікаційна активність здобувачки є достатньою. Основні результати дослідження відображено в дев'ятнадцяти наукових працях, серед яких дванадцять статей у фахових наукових виданнях, одна стаття в іноземному виданні та сім тез конференцій. Тематика публікацій кореспондує зі змістом дисертації, що свідчить про послідовну наукову роботу над обраною проблемою.

Практичну цінність роботи посилює і те, що її висновки можуть бути використані на рівні територіальних громад. Запропоновані в дисертації управлінські рішення дозволяють покращити роботу місцевих систем соціального захисту, насамперед у частині оцінювання потреб, координації інституцій, взаємодії з партнерами та моніторингу ефективності підтримки.

Академічна доброчесність, структура дисертації та культура викладу

Під час ознайомлення з дисертацією, авторефератом і науковими публікаціями М. Бобось не виявлено ознак академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації чи фальсифікації. Використані у роботі запозичення мають належні посилання, а стиль викладу, логіка аргументації та характер узагальнень свідчать про самостійність проведеного дослідження.

Структура дисертації є логічною та відповідає поставленим завданням. Вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел і додатки утворюють цілісну композицію. Назви розділів і підрозділів відповідають їх змісту, а висновки узгоджуються з матеріалом основної частини.

Мова викладу є науково коректною, аргументація – послідовною, понятійний апарат – достатньо впорядкованим. Авторка вміє поєднати складність проблематики з чіткістю викладу, що є важливою рисою якісного дисертаційного дослідження. Автореферат відтворює змістові акценти дисертації і коректно відображає її основні результати.

Оформлення роботи загалом відповідає вимогам до кваліфікаційних наукових праць. Важливо, що таблиці, рисунки та додатки в роботі виконують змістовну функцію і справді підсилюють аргументацію. Це стосується, насамперед, таблиць і концептуальної моделі, яка концентрує результати проведеного дослідження.

Структура дисертації, відповідність автореферату та культура наукового викладу

Структура дисертації є логічною та відповідає поставленим завданням. Вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел і додатки утворюють цілісну

композицію. Назви розділів і підрозділів відповідають їх змісту, а висновки узгоджуються з матеріалом основної частини. Важливо, що розділи не дублюють один одного, а забезпечують послідовний перехід від теоретичного осмислення до аналізу сучасного стану системи та моделювання напрямів її розвитку.

Автореферат загалом адекватно відображає основні положення дисертації. У ньому коректно відтворено актуальність теми, мету й завдання дослідження, методологічні засади, наукову новизну, практичне значення і висновки. Між авторефератом і дисертацією не виявлено змістових розбіжностей, які могли б спотворити розуміння основних результатів.

Мова викладу дисертації є науково коректною, аргументація – послідовною, понятійний апарат – достатньо впорядкованим. Авторка вміє поєднати складність проблематики з чіткістю викладу. Оформлення роботи загалом відповідає вимогам до кваліфікаційних наукових праць, а таблиці, рисунки та додатки виконують змістовну функцію і підсилюють авторську аргументацію.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації

Загалом позитивно оцінюючи дисертаційну роботу, вважаю за доцільне висловити окремі зауваження та дискусійні положення, які мають рекомендаційний характер і не знижують загальної високої оцінки дослідження.

1. У підрозділі 1.2 доцільно було б ще чіткіше розмежувати статусну, подієву та профільну логіку визначення вразливості, що посилює б практико-орієнтованість результатів дослідження.

2. Вважаю, що більш масштабне використання сучасних теорій розвитку соціальної держави у методології запропонованої роботи суттєво б вплинуло на посилення новизни проведеного дослідження та цінність зроблених узагальнень у напрямі вдосконалення публічної соціальної політики в Україні.

3. У підрозділах 2.1 та 2.3 варто було б ширше представити територіальні відмінності функціонування механізмів державного управління в різних типах громад – міських, селищних, сільських; за іншим підходом класифікації - так званих приймаючих і транзитних, а також прифронтових. Таке узагальнення посилює б прикладну цінність роботи для місцевого рівня публічної влади.

3. У підрозділі 3.1, присвяченому публічно-приватному партнерству, значну методологічну цінність мала б конкретизація так званих договірних (консенсусних) моделей взаємодії саме у сфері соціальних послуг, з акцентом на розподіл

відповідальності, фінансових ризиків та інструментів контролю результативності діяльності суб'єктів публічно-приватного партнерства.

4. У підрозділах 3.2–3.3 доречним було б визначити етапність упровадження авторської моделі формування цілеорієнтованої системи державного управління соціальним захистом вразливих груп населення в громадах різного рівня спроможності. Також наявність дорожньої карти реалізації цієї авторської моделі підвищила б прикладну інструментальність запропонованих авторкою рішень.

Наведені зауваження мають дискусійний характер, не зменшують наукової цінності дисертації та можуть бути враховані авторкою у подальших наукових дослідженнях.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Бобось Марії Леонідівни на тему “Механізми державного управління у сфері соціального захисту вразливих груп населення в умовах воєнного стану в Україні” є самостійним, завершеним і актуальним науковим дослідженням, виконаним на належному теоретико-методологічному рівні. Роботу виконано на високому науково-теоретичному рівні, вона має прикладне значення та практичну цінність для органів державної влади, органів місцевого самоврядування, закладів освіти та інших інституцій, що здійснюють підтримку вразливих груп населення. Відмічені опонентом до змісту наукового дослідження недоліки, які стосуються науково-методичних розробок та теоретико-концептуальних обґрунтувань авторки, не змінюють загальної позитивної оцінки представленої до захисту дисертаційної роботи.

У дисертації та авторефераті дотримано вимоги чинного законодавства; порушень академічної доброчесності не виявлено. З огляду на викладене, дисертаційна робота Бобось Марії Леонідівни відповідає вимогам “Порядку присудження наукових ступенів”, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, а її авторка – Бобось Марія Леонідівна – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 – механізми державного управління.

Офіційний опонент –

доктор наук з державного управління, професор,
завідувач кафедри публічного адміністрування
Міжрегіональної Академії
управління персоналом

Інна СЕМЕНЕЦЬ-ОРЛОВА